

УДК 657.631

Пилявець В.М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету*

Пославська Л.І.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Тернопільського національного економічного університету*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЮ ПРОЦЕСУ ВИРОБНИЦТВА РОСЛИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК

CONTROL ORGANIZATIONAL BASIS OF THE PRODUCTION PROCESS OF THE CROP YIELDING IN THE ACTIVITY OF THE AIC ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено організаційні засади контролю процесу виробництва рослинницької продукції на аграрних підприємствах. Визначено характерні особливості внутрішнього та зовнішнього контролю. Узагальнено етапи, стадії внутрішнього контролю.

Ключові слова: управління, облік, зовнішній та внутрішній контроль, продукція рослинництва, аграрне підприємство.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы организационные основы контроля процесса производства растениеводческой продукции на аграрных предприятиях. Определены характерные особенности внутреннего и внешнего контроля. Выделены этапы, стадии внутреннего контроля.

Ключевые слова: управление, учет, внешний и внутренний контроль, продукция растениеводства, аграрное предприятие.

ANNOTATION

Control Organizational Basis of the Production Process of the Crop Yielding in the Activity of the AIC Enterprise are investigated in the article. The special features of inner and external control are maintained. The steps and stages of the inner control are summed up.

Keywords: government, accounting, inner and external control, crop yielding, agrarian enterprise.

Постановка проблеми. В основі діяльності будь-якого підприємства є виробничий процес, який функціонує в результаті взаємодії процесів праці та природних процесів, які спрямовані на виготовлення запланованої продукції для задоволення потреб споживачів. В умовах ринкової економіки система контролю виробничих процесів є невід'ємною частиною виробничого процесу. Це пов'язано з тим, що саме від організації управління системою контролю виробничих процесів безпосередньо залежить ефективність функціонування будь-якого підприємства. Саме цим пояснюється вибір тематики дослідження та її актуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці організації контролю на підприємстві присвячено наукові праці багатьох учених. Зокрема, це О.А. Галич, І.О. Крюкова, І.М. Дунаєв, С.М. Петренко, Н.Н. Чупирін, А.Б. Парфеновський, А.Я. Лукашин, Р.А. Са-

гайдак, та інші. Проте, незважаючи на значні теоретичні доробки, питання організаційних засад контролю виробничих процесів на аграрних підприємствах ще недостатньо розкриті.

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми. Багато різноманітних аспектів щодо побудови контролю за діяльністю виробничих процесів на аграрних підприємствах залишаються недостатньо розкритими і потребують більш глибокого вивчення. Це пов'язано з тим, що зараз створюються нові умови функціонування товарних ринків і формування ефективного контролю виробництва галузі як ніколи є актуальним.

Метою статті є дослідження особливостей організації контролю виробничих процесів галузі рослинництва в аграрних формуваннях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рослинництво є основною галуззю сільськогосподарського виробництва. Воно забезпечує потреби населення в продуктах харчування, є базою для розвитку тваринництва надає сировину для промисловості. Воно має специфічні особливості, що впливає на ведення бухгалтерського обліку та здійснення контролю. Для нього характерна сезонність виробництва, розрив між періодами виконання технологічного процесу та отримання готової продукції. Виробничі витрати в рослинництві здійснюються тривалий час дуже нерівномірно, технологічний процес залежить від природних умов і практично не може бути прискорений завдяки інтенсифікації [3, с. 158].

Тому досить важливу роль відіграє ефективно налагоджений контроль на підприємстві. Контроль виробничої діяльності на аграрних підприємствах має бути спрямований на виявлення резервів збільшення обсягів виробництва продукції та поліпшення її якості. Підвищення ролі виробничого контролю формується внаслідок посилення конкуренції в умовах переходу до ринку, розвитком науково-технічного прогресу, підвищенням у цих умовах господарського ризику, впливу зовнішнього ринку.

Під час проведення контролю процесу виробництва потрібно враховувати чітко виражений технологічний характер рослинницької галузі. Процес виробництва продукції рослинництва може бути об'єктом як зовнішнього, так і внутрішнього контролю.

Об'єктами обліку та контролю в рослинництві є різні види основної та супутньої продукції, які одержують від кожної сільськогосподарської культури. Крім того, важливими питаннями є незавершене виробництво, під яким розуміють вартість робіт і спожитих ресурсів для виробництва продукції рослинництва, які виконані (понесені) в поточному році під урожай майбутнього року. Продукція рослинництва після збирання з посів транспортується на склад і доробляється (осушується, очищується, сортується тощо).

Безпосередньо органом зовнішнього контролю призначення якого є контроль процесу виробництва в сільському господарстві це – Державна інспекція сільського господарства України яка входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі [7].

Основними функціями Державної інспекції у сфері виробництва продукції рослинництва це:

- контроль якості та безпечності сільськогосподарської продукції;
- контроль за дотриманням вимог земельного законодавства, використанням та охороною земель;
- контроль за насінництвом та розсадництвом, якістю насіння та садивного матеріалу;
- контроль за експлуатацією та технічним станом сільськогосподарської техніки;

Крім того, на регіональному рівні контроль за виробництвом рослинницької продукції відповідно до закріплених обов'язків і наданих повноважень здійснюють:

1. Департамент агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій.
2. Відділи агропромислового розвитку районних державних адміністрацій.
3. Державна екологічна інспекція України та її територіальні органи на місцях.
4. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр) та її територіальні органи на місцях.

На рівні суб'єктів господарювання контроль забезпечують:

- контролюючі підрозділи торгових, поставальницько-збутових і інших організацій;
- замовники та покупці (представники замовників на підприємствах, торгові агенти елеваторів та переробних підприємств);
- споживачі (представники суспільства, асоціацій, спілок громадянськості).

Кожному з вищезазначених суб'єктів відповідає свій вид контролю, що відрізняється від інших видів наступними ознаками:

- основні напрями і конкретні завдання перевірок;
- арсенал наявних засобів і методів здійснення контролю продукції;
- місце і час проведення контролю;
- глибина проникнення в суть явищ і міра охоплення всієї сукупності чинників і причин, що прямо або побічно впливають на якість продукції (робіт, послуг);
- рівень узагальнення результатів перевірок;
- сукупність важелів і каналів дії на об'єкт контролю;
- характер дії на контрольований об'єкт.

На зниження ризиків під час виробництва рослинницької продукції на насамперед спрямована система внутрішнього контролю. Він має запобігти порушенням і зловживанням в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності аграрних формувань і забезпечити ефективний контроль за раціональним використанням ресурсів, що сприятиме зростанню прибутковості.

Внутрішній контроль – це комплекс контрольних дій, організованих власником і керівництвом підприємства, спрямованих на досягнення мети підприємства з позиції оцінки управлінської діяльності щодо різних рівнів управління в частині ідентифікації і зниження ризику ведення бізнесу. Запропоноване визначення враховує суб'єкти формування інформації для здійснення внутрішнього контролю та особливості її накопичення відповідно до потреб користувачів різних рівнів управління підприємством [4, с. 10].

Внутрішньогосподарський контроль є системою безупинного спостереження за ефективністю використання фінансових та майнових ресурсів інвестованих у діяльність господарюючого суб'єкта, законністю і доцільністю господарських операцій і процесів, збереженням грошових коштів і матеріальних цінностей. Водночас цей контроль є складовою частиною внутрішнього економічного механізму, одним із прийомів перевірки виконання прийнятих управлінських рішень, найважливішою функцією управління підприємством [2, с. 68].

Система внутрішньогосподарського контролю дає змогу з'ясувати, наскільки діяльність підрозділів усіх ієрархічних рівнів відповідає чинному регламенту, установленим завданням і наскільки вона ефективна.

У процесі контролю збирають й аналізують необхідну інформацію, виявляють відхилення фактичних показників від установлених (планових, стандартних) та їх причини. Внутрішньогосподарський контроль, як функція управління, є засобом зворотного зв'язку між об'єктом управління й органом управління, інформуючи про справжній стан об'єкта і фактичне виконання управлінських рішень.

Внутрішній контроль – це процес, який забезпечує відповідність функціонування конкретного об'єкта прийнятим управлінським рішенням і спрямований на успішне досягнення поставленої

мети. Основною його метою є об'єктивне вивчення фактичного стану справ у суб'єкта господарювання, виявлення та попередження тих факторів і умов, які негативно впливають на виконання прийнятих рішень і досягнення поставленої мети, та доведення цієї інформації до органу управління. Внутрішній контроль за діяльністю цехів, бригад, ділянок та інших внутрішньогосподарських формувань проводиться в суб'єктах господарювання їх керівниками і спеціалістами під час виконання ними своїх функціональних обов'язків, а також штатними контролерами, ревізорами та аудитором [1, с. 28].

Внутрішній контроль безпосередньо на аграрних підприємствах здійснюють

- власники, наглядова рада, члени правління;
- директори і головні спеціалісти підприємств;
- підрозділи контролю підприємств (ревізійна та інвентаризаційна комісія);
- спеціалізовані відділи технічного контролю підприємств і їх підрозділи;

Внутрішній контроль операцій із виробництва рослинницької продукції передбачає сукупність послідовних етапів, які за їх функціональним призначенням можна згрупувати на певні стадії, дотримання яких зумовлене виконанням завдань, поставлених перед суб'єктами контролю.

Організаційна стадія контролю передбачає визначення суб'єктів та об'єктів контролю, завдань, які слід вирішити в ході проведення контролю, джерел інформації, необхідної для здійснення внутрішнього контролю.

Підготовча стадія здійснюється з метою розробки плану та програми здійснення внутрішнього контролю, визначення алгоритму дій, вибір методів та прийомів перевірки, розподіл обов'язків та збір інформаційної бази контролера.

Методична стадія внутрішнього контролю полягає у перевірці правильності оформлення первинних документів, відображенні понесених витрат та результатів виробництва в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, розрахунку відхилень від встановлених норм.

Результативна стадія передбачає виявлення причин утворення перевитрат ресурсів, появи бракованої продукції, аналіз та встановлення винних осіб, це забезпечить отримання достовірної облікової інформації та прийняття управлінських рішень щодо уникнення виявлених проблем у майбутньому.

Інспекційна стадія контролю за результатами процесу виробництва продукції передбачає безпосередню перевірку виконання рішень і контроль за впровадженням розроблених пропозицій.

Таким чином, організаційне забезпечення внутрішнього контролю операцій із виробництва рослинницької продукції насамперед потребує від контролера певної її систематизації чи класифікації, оскільки без розподілу на чітко визначені стадії внутрішнього контролю

важко зібрати всі наявні докази щодо виявлених порушень, правильно оцінити процеси, явища, що виникають, а також перевірити всі наявні господарські операції, які необхідні для підтвердження результатів діяльності.

Процес здійснення внутрішнього контролю процесу виробництва продукції рослинництва передбачає такі етапи:

- перевірку технічної документації на виробництво продукції рослинництва (паспорти полів, програми вирощування тощо);
- перевірку правильності технологічного процесу вирощування і його результатів;
- перевірку процесу зберігання продукції рослинництва;
- перевірку наявності необхідної, доступної достовірної та своєчасної інформації про основну, супутню та побічну продукцію;
- перевірку точності та достовірності оцінки результатів виробництва рослинницької продукції;
- перевірку наявності та правильності оформлення первинних документів щодо операцій із виробництва продукції рослинництва;
- перевірку правильності відображення господарських операцій із виробництва продукції рослинництва на рахунках бухгалтерського обліку;
- перевірку аналітичного обліку операцій із виробництва рослинницької продукції;
- встановлення ефективності використання відходів (соломи та полови);
- перевірку відповідності даних реєстрів синтетичного й аналітичного обліку операцій із виготовлення рослинницької продукції, показників облікових реєстрів та фінансової звітності;
- перевірку правильності проведення розрахунків із постачальниками та підрядчиками за операціями з виробництва рослинницької продукції.

Ефективна організація внутрішнього контролю операцій із виробництва рослинницької продукції вимагає дотримання окремих положень:

- чітке визначення об'єктів бухгалтерського обліку під час виробництва рослинницької продукції;
- достовірний та повний бухгалтерський облік на місцях (бригадах та відокремлених підрозділах, філіях) виникнення витрат та виробництва основної та супутньої продукції рослинництва та відходів виробництва, а саме – введення субрахунків, необхідних для бухгалтерського обліку та складання відповідних відомостей їх руху;
- контроль за організацією та веденням бухгалтерського обліку й інформаційного забезпечення системи фінансового аналізу з метою ефективного використання основної та супутньої продукції та відходів виробництва.

Важливим питанням є розподіл внутрішнього контролю операцій із виробництва рослинницької продукції на попередній, поточний і наступний сприяє, який зумовить розмежування відповідальності за їх виникнення, а значить сприяє його посиленню, що позитивно впливає на результати господарської діяльності.

На етапі попереднього контролю основними завданнями перевірки є:

- оцінка обґрунтованості та своєчасності розробки планових показників щодо виробництва продукції рослинництва загалом по підприємству та в розрізі виробничих підрозділів;

- контроль готовності до технологічного процесу – з'ясовується готовність техніки до сівби, забезпеченість насінням, добривами, якість посівних робіт, дотримання оптимальних термінів їх виконання, своєчасність і якість робіт за доглядом за посівами, збиранню урожаю тощо;

- формування положення про заходи морального та матеріального стимулювання працівників зайнятих на виробництві продукції рослинництва;

- планування здійснення тематичних перевірок вибіркового та суцільного контролю за процесом виробництва рослинницької продукції.

На етапі поточного контролю завданнями перевірки будуть:

- оцінка технологічних процесів виробництва рослинницької продукції: фіксація всіх відхилень і порушень від нормального його функціонування;

- технологічний контроль виробництва в розрізі філії, бригад;

- контроль та оцінка виявлених фактів бракованої, супутньої, побічної продукції та відходів виробництва;

- виявлення та діагностика проблем, що виникають у разі зміни технології виробництва та коригування планів і діяльності підприємства.

На етапі наступного контролю завданнями перевірки є:

- контроль та аналіз відхилень від планових показників щодо виробництва продукції рослинництва;

- контроль законності утилізації відходів виробництва;

- виконання договірних зобов'язань у частині реалізації продукції.

З метою ефективного запобігання та виявлення негативного результату процесу виробництва рослинницької продукції, необхідним є застосування технічного контролю, який є складовою технологічного процесу вирощування.

Потрібно також зазначити, що організація технічного контролю результатів процесу виробництва на підприємстві повинна охоплювати сферу проектування, практичну організацію процесів управління виробничо-технологічними факторами та якістю продукції з метою забезпечення випуску продукції з таким рівнем якості, який повністю відповідає вимогам нормативно-технічної документації [5, с. 254].

Технічний контроль на аграрних підприємствах за виробничим процесом вирощування рослинницької продукції виконується у вигляді вхідного контролю сировини й матеріалів, які надходять на підприємство, операційного та приймального контролю готової продукції. Такий контроль повинен охоплювати всі технологічні ланки і здійснюватись відповідними технологічними службами (агрономами, технологами з виробництва та переробки).

Для більш ефективного здійснення перевірок діяльності суб'єктів господарювання, систему внутрішнього контролю на аграрному підприємстві необхідно забезпечити нормативно-правовим актом, а саме розпорядчим документом про проведення внутрішньої перевірки (про проведення внутрішньої перевірки).

Висновки. Отже, процес виробництва продукції рослинництва не можливий без створення ефективної та добре організованої системи внутрішнього контролю на аграрних формуваннях. Організація внутрішнього контролю забезпечує виготовлення якісної рослинницької продукції, раціональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів на виробництво продукції, надання інформації про можливість використання результатів виробництва за призначенням.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Галич О.А. Внутрішньогосподарський контроль в системі управління аграрних підприємств / О.А. Галич // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1 (4). – Т. 3. – Полтава: ПДАА. – 2012. – С. 94–99.
2. Крюкова І.О., Гнатєва Т.М. Внутрішній контроль в системі управління підприємствами АПВ / І.О. Крюкова, Т.М. Гнатєва // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – № 75. – 2014. – С. 65–72.
3. Плаксієнко В.Я. Бухгалтерський облік у сільському господарстві України: [підручник] / В.Я. Плаксієнко, Л.М. Письмаченко, Я.І. Рябий; за заг. ред. В.Я. Плаксієнка. – Київ: Центр навчальної літератури, 2008. – 946 с.
4. Петренко С.М. Внутрішній контроль діяльності підприємств і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація: автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / С.М. Петренко; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2010. – 36 с.
5. Риггс Дж. Производственные системы: планирование, анализ, контроль / Дж. Риггс; сокр. пер. с англ. общ. ред. и послесл. А.И. Анчишкина. – М.: «Прогресс», 1972. – 340 с.
6. Сагайдак Р.А. Внутрішній контроль в управлінні сільськогосподарськими підприємствами / Р.А. Сагайдак. – Дисертація на здобуття наукового ступеня к. е. н. – К., 2008. – 242 с.
7. Офіційний сайт інспекції сільського господарства України – <http://www.disgu.gov.ua>.